

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 4 Sayı/ISSUE 8 Yıl/YEAR: 2021

Alındı/RECEIVED: 15-10-2021 – Kabul/ACCEPTED: 24-12-2021

Göç Nedeniyle Van Kırgızlarının Doğumla İlgili Gelenek-Göreneklerinde ve Çocukluk Dönemindeki Geçiş Törenlerinde Oluşan Değişimler

Changes in Birth Traditions and Childhood Rites of Passage of the Van Kyrgyz Due to Migration

Aya BAPAEVA¹

Abstract

In 1978 a part of the Pamir Kyrgyz who lived in Afghanistan's Pamir area migrated to Pakistan and later to Turkey in 1982. This ethnic group settled in the province of Van, for which in time they came to be called the Van Kyrgyz. Due to these migrations this Kyrgyz community faced different material and moral challenges brought by different geographic and ethno-cultural environment. The study seeks to know the character of the change in traditions related to the birth and rites of passage in childhood of migrants occurring due to migration. Folkloric material compiled among the Van Kyrgyz in fieldwork during the period 2010-2015 was compared with samples in Afghanistan (Pamir region).

Öz

Van Kırgızları, Afganistan topraklarında yer alan Pamir'den 1978'te 1300 kişilik grupla önce Pakistan'a, sonra 1982'de 1138 kişilik bir kabileyle Türkiye'ye göç eden ve Van iline yerleştirilen bir etnik gruptur. Göç, 1978'ten bu yana bu topluluğun sosyo-kültürel yapısında bir takım değişimlerin oluşmasına neden olmuştur. Bu araştırmada, bir topluluğun sosyo-kültürel niteliklerini en iyi şekilde ortaya koyan bilim alanlarından biri olan halkbilimi materyali ve inceleme yöntemlerinden hareketle, göçün doğumla ilgili gelenek-göreneklere ve çocukluk dönemindeki geçiş törenlerine etkisi, özellikle de değişimler ortaya koyulmuştur. Bir etnik grubun varlığı sosyo-kültürel kimliğini devam ettirmesiyle mümkün olabilir. Fakat Pamir'den

¹ Aya BAPAEVA, Dr., International University of Kyrgyzstan, bapaeva.aya@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7198-5578

Keywords: Migration, Pamir Kyrgyz, Van Kyrgyz, Rite of Passage, Birth.

göç etmek zorunda kalan ve önce Pakistan'a, sonra Türkiye'ye yerleşen Kırgızların yıllar geçtikçe sosyo-kültürel kimliklerini kaybetmekte olduğu gözlemlenmektedir. Makale, doğumla ilgili gelenek-görenekler ve çocukluk dönemindeki geçiş törenleri örneğinde bu konuya halkbilimi bakış açısından yaklaşarak, durumun ciddiyetini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmada yer alan bilgilerin bir bölümü 2010-2015 yılları arasında Van Kırgızları arasında yapılan saha araştırmasında elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Göç, Pamir Kırgızları, Van Kırgızları, Geçiş Töreni, Doğum.

Giriş

Van Kırgızları ve Ulupamir köyü, Orta Asya ile Anadolu, Kırgızistan ile Türkiye arasında maddî ve manevî bir bağıdır. Van Kırgızları, aslında, 1982'de Türkiye'ye göç eden ve Van iline yerleştirilen Pamir Kırgızlarıdır. Bu çalışmanın konusu, Afganistan'ın Pamir bölgesinden 1978'te 1300 kişilik grupla önce Pakistan'a, sonra 1982'de 1138 kişilik bir kabileyle Türkiye'ye göç eden Pamir Kırgızlarının doğumla ilgili gelenek-göreneklerinde ve çocukluk dönemindeki geçiş törenlerinde oluşan değişimi, halkbilimi verilerini temel alarak incelemek ve değerlendirmektir.

Çalışmanın amacı, bir topluluğun sosyo-kültürel niteliklerini en iyi şekilde ortaya koyan bilim dallarından biri olan halkbilimi materyali ve inceleme yöntemlerinden hareketle, göçün doğumla ilgili gelenek-göreneklere ve çocukluk dönemindeki geçiş törenlerine etkisini, özellikle de sebep olduğu değişimi ortaya koymaktır. Bu çerçevede şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

1) Günümüzde göçmenlere ait sözkonusu uygulamalar, 1978 göç öncesi Afganistan Pamirindeki uygulamalarla karşılaştırıldığında nasıl değişmiştir?

2) Bu değişimlerin Kırgız sosyo-kültürel kimliğine etkisi nedir?

Çalışmada saha araştırması, sözlü tarih ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmamızda göç olayının içinde yer alan insanların kişisel deneyimlerini aktararak, göç olgusunun psikolojik boyutunu da yansıtmaya çalıştık, çünkü

“Göç, basit anlamda fiziksel bir yer değiştirme değildir. Bir sosyo-ekonomik sistemden diğerine, bir yaşam örüntüsünden diğerine geçmek demektir. Göç edenler üzerindeki en etkili bağlamsal değişiklikler, sosyal destek ağlarında, sosyo-ekonomik statüde, kültürel ortamda ve kişiler arası ilişkilerde meydana gelen değişikliklerdir. Göç, göç edenin gerçek toplumundaki sosyal destek ağlarını koparır ve farklı bir topluma uyum sağlama gibi zorlu bir görevi

de ona yükler. Ayrıca buna ek olarak, göç edenlerin alışık olmadıkları bir toplumun içerisinde sosyo-ekonomik anlamda ekonomik olarak hayatta kalma ve sosyal ortamları da baş etmek durumunda kalırlar. Bu kökten koparıcı deneyimlere, yeni bir dil öğrenme zorunluluğu, göç edilen toplumun değerlerine uyma gibi problemler de eşlik etmektedir”.²

Makalenin giriş kısmında çalışmanın temelini oluşturan olgu ve kavramlar kısaca tanıtılmıştır; birinci bölümde Pamir Kırgızları ve Van Kırgızlarıyla ilgili genel bilgi verilmiştir; ikinci bölümde doğumla ilgili uygulamalar ve çocukluk dönemindeki geçiş törenleri, göç öncesi ve göç sonrası olmak üzere karşılaştırılmıştır. Araştırma bulguları sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Göç: Göç, çok yönlü bir olgudur ve başta sosyoloji, antropoloji, halkbilimi ve psikoloji olmak üzere birkaç bilim dalını yakından ilgilendirir. Halkbiliminde “Göç, ekonomik, toplumsal, siyasal, çevresel, kültürel ya da bireysel nedenlerle (boş zamanları değerlendirme/ dinlenme, aile parçalanması, çatışma, şiddet, terör, korku ve töre vb.), bir yerden başka bir yere yapılan geçici, kısa ya da uzun süreli yerleşim ve barınma amacı güden, istemli/zorunlu bir yatay hareketlilik ve toplumsal değişme sürecidir”.³

Yaşam dönemleri: İnsan, doğumla başlayan ve ölümlerle sona eren yaşamında bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi doğal; evlilik, iş hayatı, emeklilik gibi (her toplumun kendi şartlarına göre oluşturduğu) yapay dönemlerden geçer.

Çeşitli törenleri: Geçiş törenleri, insanın doğal veya yapay bir dönemin sonuna gelişini ve sonraki döneme geçişini gösteren, yeni konumuna ilişkin sorumluluklarını semboller halinde sunan bir dizi gelenek ve görenektir. Folklor ürünü olarak yaşam dönemleriyle ilgili geçiş törenleri, insana toplum içinde yeni kimlik kazandırır, sosyal gruba aidiyet hissi verir ve toplumsal hafızayı tazeleyerek kültürü ve toplumsal kimliği sürdürürler. Geçiş törenleri, geleneği aktarıcı, dolayısıyla geleneği koruyucu olmakla birlikte her icrada yeniden yaratıldıkları için şartlara göre şekillenme özelliğine sahiptirler.

Gelenek-Görenek: Gelenek “Bir toplulukta, nesilden nesle aktararak gelen ve bu vasfından dolayı saygı duyulan bilgi, davranış şekilleri, kültür değerleri vb., an’ane”dir. ⁴ Görenek ise “İnsanların birbirine bakarak yaptıkları şey, âdet, usûl, alışılmış olan ve yapılagelen iş, davranış”tır.⁵

Sosyo-Kültürel Kimlik: “Kimlik, bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlandırmasıdır”.⁶ Toplumsal (sosyal) kimlik, sosyal bir gruba aidiyet bilincidir. Toplumsal kimliğin temelinde ortak bir dil ve ortak bir semgesel sistem aracılığıyla ulaşılan

² Psk. Burçak Demirkan, “Göç ve Göç Psikolojisi”, (Çevrimiçi) http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_7838.htm, 14 Haziran 2014.

³ Sabri Çakır, “Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Aralık 2011, Sayı:24, s. 132.

⁴ **Temel Türkçe Sözlük/ Kâmus-ı Türkî'nin Sâdeleştirilmiş ve Genişletilmiş Basımı**, Ed. Prof. Dr. Mertol Tulum, C. II, İstanbul, Tercüman Genel Kültür Yayınları, 1991, s. 410

⁵ Ali Seyyar, **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2007, s. 433.

⁶ Nuri Bilgin, **Kimlik İnşası**, Aşina Kitaplar, Ankara, 2007, s. 11.

ortak bilgi ve belleğe katılım yatar.⁷ Bireyin içine doğduğu toplumun beslenme, barınma, iletişim, üreme, inanç, değer sistemleri ve kendini geliştirme ve gerçekleştirme yolları ile ilgili edindiği bilgiler ve edimler ona kültürel kimlik kazandırır.

Sosyo-Kültürel Değişme: Değişme, önceki durumdan ve davranıştan farklılaşmadır. Sosyo-kültürel değişme; sosyal kurumlarda, kurumlar arası ilişkilerde ve kültürü oluşturan, maddî ve manevî kültür, ünite ve komplekslerindeki değişmedir. ⁸ Sosyo-kültürel değişmede insan, zaman, mekân-çevre en önemli faktörlerdir.

1. Bölüm: Pamir Kırgızları ve Van Kırgızları Hakkında Genel Bilgi

1.1. Pamir (Afganistan) Kırgızları

Pamir, büyük bölümü Tacikistan ve Kırgızistan'da, daha küçük bölümü ise Çin ve Afganistan'da kalan; Orta Asya'nın Türk ve Türk olmayan halkları tarafından meskûn edilen dağlık bir bölgedir. Pamir bölgesi, 71°-76° doğu boylamları ve 37°-40° kuzey enlemleri arasında, 100.000 km² bir alanı kaplamakta olup dünyanın en büyük dağ düğümüdür.⁹

Pamir Kırgızları, Afganistan'ın kuzey-doğusunda bir çıkıntı şeklinde uzanan Pamir dağlık bölgesinde, deniz düzeyinden 4000-5000 m. yüksekte yer alan *Zor Pamir* (Büyük Pamir) ve *Kıçık Pamir* (Küçük Pamir) bölgelerinde yaşarlar. Bu iki bölgenin ortasından Vahan (Wakhan) sıradağı ve vadisi geçer. Afganistan'ın Pamir dağlık bölgesi, coğrafya açısından dünyanın en zor yaşam alanı olarak kabul edilmiştir. Burayı yurt edinen Kırgızlara komşu kavimler "Pamir'in cehenneminde yaşayanlar" derler.

S. Kayıpov'a göre, Pamir Kırgızlarının etnik yapısı üç gruptan -yüzyıllardır Afganistan Pamirinde yaşayan Kırgızlar, XIX. yy. ortası - XX. yy. başında siyasî sebeplerden dolayı Kırgızistan'dan Pamir'e göç eden Kırgızlar ve Doğu Türkistan'dan gelen Kırgızlar - oluşmaktadır.¹⁰

1.2. Pamir Kırgızlarının Pakistan Dönemi:

Sovyet ordusu Nisan 1978'de Afganistan'da bir darbe yapmıştır. Bu olağanüstü halde Pamir'de aksakallar meclisi toplanmıştır. Toplantıda Pamir'den göç etme kararı alınmıştır. Böylece, han

⁷ Jan Assman, **Kültürel Bellek. Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 139.

⁸ Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979, s. 10.

⁹ "Pamir" Mad., **Büyük Larousse**, C. 18, Gelişim Yayınları, İstanbul, t.y., s. 9126.

¹⁰ Sulayman Kayıpov, **Folklor Üzerine Yazılar**, Bişkek, 2009, s. 148

Rahmankul'un başkanlığında 500 çadır (yaklaşık 1700 kişi¹¹; bazı kaynaklara göre 1500 kişi¹², bazı kaynaklara göre 1300 kişi¹³), hayvan sürüleriyle birlikte Pakistan'a yol almıştır. Afganistan'da devrim ve devrimden hemen sonra Pamir Kırgızlarının yaşadıklarını Abdülhalim Vatan (14.07.2011) şöyle anlatmaktadır:

«Afganistan'ın Babek Kamran adlı devlet başkanı vardı. Abdulkadir adlı komutan Rusların yardımı ile devrim yaptı ve iktidara el koydu. Bakanları öldürdü. Sonra komünist geldi. Komünist ne yapar? Zenginini malını alır fakire verir. Bizim atalarımız eskiden zenginmiş. Her şeyi bırakıp kaçmışlar. Kırgızlara böyle zulmetmiş: önce malını alır, malından sonra canını alır. Rus'un zulmünden Pakistan'a kaçtık. Çünkü eskiden kalan bir korku vardı. Ağabeyim o dönemde aksakal¹⁴ idi. Gece aksakallar toplandı, erkeklerden 200 korucu görevlendirildi, ellerine tüfek verildi. Gece önce hayvanlarımızı sürdük, atlara ve develere eşyaları yükledik ve kaçtık. Keçe çadırları sökmedik. Her şeyi götürmek mümkün değil. Yüksek dağlar, karlı yamaçlar var. Pakistan en uzak obalar için 4 günlük mesafede. Pakistan ile eskiden beri bağlantımız vardı. Hacı Rahmankul önce adamlarını yolladı, "Geleceğiz" dedi, Pakistan ile anlaştıktan sonra yola çıktık».

Göç, Sovyet sınırındaki askerlere obaların boşaldığını fark ettirmeyecek şekilde düzenlenmiştir. Bunun için obalarda çadırlar sökülmemiş, ocaklar söndürülmemiş, hayvanların bir kısmı otlaklarda bırakılmıştır. Önce sınıra en yakın oba gece vakti sınırı geçmiş, bu obadan boşalan yere ona en yakın bir diğer oba geçmiştir. Böylece her oba bir diğerinin yerine geçerek aşama aşama sınır geçilmiştir.¹⁵

Pakistan'da kavurucu sıcaklık ve kirli içme suyu sebebiyle bir ayda 170 kişi koleradan yaşamını yitirmiştir.¹⁶ O günleri Abdülhalim Galip, (11.12.2011) şöyle anlatmaktadır:

"Kırgızlar Pakistan'da üç grup olarak yerleştiler: Gilgit'te 200, Çıtırkan'da 100, Misker'de 60-70 ev (...) Gilgit şehrinin kenarında bir kampta yaşadık. Yakınımızda bir ırmak akardı. Üzerinde bir köprü vardı. Şehir, köprünün öteki tarafında bir kilometre uzaktaydı. Yanımızda Kencüttük dediğimiz yerli halk vardı ... Orada [kampta] tuvalet ve banyo yok. O ırmağa girip abdestini de yaparsın, yıkanırısın da, biraz ileri gidip içme suyunu da alırsın, çünkü başka içme suyu yok. Pislik. Ondan çok kişi öldü..."

Sağlık: "Doktor Pakistan'ın kendisinde yok. Hastaneleri Türkiye'nin gecekondularına benzer. İlaç bulunmaz. Doktora gitsen bile derdine deva yok ki. İlaçları kendileri üretip satan eczaneler vardı. Bir yerin ağrırsa yaşlı kadınlar şifalı bitkilerle tedavi etmeye çalışırlar.

"Rahmankul han her gün sabah ev ev gezerek "Tazasınarbı?" (Hastalıktan beri misiniz, temiz misiniz?) diye soruyordu. Bu soru, "koleraya yakalanan kimsem yok, değil mi?" demektir aslında. O günden sonra Pamir Kırgızlarında "Tazasınarbı?" diye hal hatır sormak âdet oldu".¹⁷

Barınma: "Pakistan'da sıcağın otürü koyunlarımızı, yaklarımızı, atlarımızı, develerimizi satmaya mecbur kaldık. Pakistan'da kaldığımız sürece Birleşmiş Milletlerin verdiği çadırlarda kaldık. Pakistan fakir bir ülke, orada Türkiye'deki gibi evler yok. Yerli halkın kendisinin oturacağı evleri yok, giyecekleri giyim yok. Kendileri ağaçların

¹¹ Çetin Pekaçar, "Pamir (Afganistan) Kırgız Türkleri Ağzı", yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 1995.

¹² E. Tursunov, **Acal Aytıp Kelbeyt**, Bişkek, Biyiktik, 2004, s. 102.

¹³ Rémy Dor, "Türkiye Kırgızları", Çev., Levent Yılmaz, **Tarih ve Toplum**, C. IX, S. 54, Haziran 1988, İstanbul, s. 20.

¹⁴ Aksakal: toplum içinde sözü dinlenen, orta yaşlı ve yaşlı kişi.

¹⁵ Konuyla ilgili daha fazla bilgi için bkz: Bayas Tural, Ayımkan Camankulova, **Rahmankul Han ve Dönemi**, Çev. Ayşe Nur Kırgız, İstanbul, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2014, s. 59-63.

¹⁶ T. Turdubaev, "Vojd Zaoblaçnıh Koçeviy", **Veçerniy Bişkek**, 19.05.1998.

¹⁷ Tural, Camankulova, a.g.e., s. 64.

dibinde, orada-burada yaşıyorlar (...) Çadırları bir yıldan sonra verdiler. O zamana kadar her yerde kaldık. Sartların evinde, duvarın dibinde, barakalarda, çalılıklarda. Kilimlerimizden çadır yaptık. Bir yerde on hane, bir yerde beş hane olarak dağıldık”.

Beslenme: “Bir dönüm-iki dönüm arsası olan Pakistanlı tanıdıklarımız, komşularımız vardı. Bize sebze verirlerdi. Elma, erik ağaçları vardı. Bize bedava verirlerdi. Onlar bize yardım ederlerdi, biz onlara. Pakistan’ın halkı iyidir. Pakistan dağlıktır ve keçi çok olur. Keçi çok kesilir. Hayvan beslemek istersen kumda-taşa ne besleyebilirsin ki? Biz o zaman gençtik. Yazın kardeşlerimle yaylaya çıkardık. Orada su daha temizdi. Beş-altı keçi aldık. Yazın ayran yapıp içerdik. Kışın çadıra dönerdik. Fakat herkesin hayvan alıp yaylaya çıkmak için imkânı yoktu”.

Evllenme: “Biz Pakistan’da 1978 yılında evlendik. Ben 25, yoldaşım ise 15 yaşındaydık. Biz Pakistan’da mülteciydik. Mültecilere Kırgızlar “Kıpçuruun”¹⁸ derler. Muhacir olduğumuz için düğünümüz kendi yurdumuz Pamir’deki gibi olmadı tabii. Bunların ailesi İstanbul ile Ulupamir arasındaki mesafe kadar uzak Misker köyündeydiler. Ben ise Gilgit şehrindeydim. Eşimi araba ile getirdim. Ailelerimiz Pamir’den tanışıyorlardı. Önce elçi gönderdim. Anne-babasını rızasını aldıktan sonra koyun kestik. Pakistan parası ile 500 kaldar kalın verdik. Halkı çağırдық. Hayırdularını aldık. Düğünümüz yaptık o kadar. Pamir’de ise düğüne tüm köy davet edilir, gök börü oynardık. Pakistan’da buna imkân yoktu. Üstümüzde evimiz yok, altımızda atımız yoktu”.

Geçinme: “Pakistan’da bize yeterince yardım verilmedi. BM bize çadır verdi. Pakistan hükümeti bir iki ayda her yuvaya 50 kg civarında buğday verdi. Dört yılda dört kere verdi. O buğdayı biz Gilgit’te değirmende parayla öğütterek un yapıyorduk. Bir küçük kamyon verdi. Para, kıyafet yardımı söz konusu değildi. Arabistan’da Ahmet Hacı adlı bir Kırgız var. O, yardım toplayıp, ne kadar Kırgız varsa kişi başına 100 kaldar para verdi. O zaman Rusların Afganistan’a girdiği dönemdi. Pakistan’a her taraftan altı-yedi milyona yakın mülteci sığındı. Pakistan’ın her tarafında mülteci vardı. Onların hepsine nasıl yetişilebilirdi ki! Birleşmiş Milletlerden gelen yardımdan arta kalanı bize ulaşıyordu. Biz Afganistan’ın doğusundaydık, batıdaysa savaş vardı. Savaşa Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan’ın gençlerini asker olarak yolladılar. Bu savaşta Müslüman ile Müslümanın savaştığını sonra anladılar. Biz kazma kürek ile inşaatta ve nerede, ne iş bulursak çalıştık. Kendi paramızı kendimiz kazandık(...) Kadınlar yorgan-döşek dikerlerdi, biz de dışarı çıkıp satardık”.

Alışılmadık sıcak iklim, sağlıksız koşullar ve bulaşıcı hastalıklardan dolayı 30 aile Afganistan’a geri dönmüştür. Dönenlerden ve ölenlerden geriye yaklaşık 1300 kişi kalmıştır. Olağanüstü halden çıkış arayan Rahmankul han, Amerika Birleşik Devletleri Pakistan Büyükelçiliğine Amerika’ya göç etme konusunda başvuruda bulunmuştur. Göç ile ilgili iki yıl süren sonuçsuz yazışmalardan¹⁹ sonra Rahmankul han Türkiye Cumhuriyetine müracaat etmiştir. Türkiye devletinden başvuruya olumlu yanıt gelmiştir ve kısa sürede Türkmen, Özbek ve Kırgız mültecileri kapsayan Afgan Mültecileri Göç Koordinasyonu Üst Komitesi kurulmuştur.

1.3. Türkiye (Van) Kırgızları:

1982’de 2641 sayılı kanunla Pakistan’ın başkenti İslamabat’tan Adana’ya 1138²⁰ (bazı kaynaklara göre 760²¹) Kırgız göçmen getirilmiştir. 1982-1986 yılları arasında 298 aileden 202’si Van ilinde Erçek gölü kıyısında Karagündüz köyünde; diğer 96 aile ise Malatya ili Merkez ilçesi Yetiltepe

¹⁹ Yazışma metinleri için bkz: Tural, Camankulova, a.g.e., s. 99-102.

²⁰ Dor, a.g.m., s. 20.

²¹ Kayıpov, a.g.e., s. 160.

köyünde geçici iskâna tabi tutulmuşlardır. Göçmenlerin büyük bölümü Van iline yerleştirildiği için bu etnik grup zamanla “Van Kırgızları” olarak anılmaya başlamıştır.

1982’de geçici olarak ayrı kamplara yerleştirilen göçmenlerin 2641 sayılı kanunla Van ili Erciş ilçesinde Altundere Tarım işletme müdürlüğüne ait yaklaşık 34400 dekarlık alanda tarımsal iskâna tabi tutulmaları karara bağlanmıştır.²² İskân projesi sonucunda 1987’de göçmenler yeni kurulan Altundere köyünde bir araya getirilmişlerdir. Köyün adı köylülerin ricasıyla “Ulupamir” olarak değiştirilmiştir

1987’den bu yana Van Kırgızlarının büyük kısmı Van ili Erciş ilçesine bağlı Ulupamir mahallesinde yaşamaktadırlar. Ulupamir mahallesi, Doğu Anadolu bölgesinde Van iline bağlı Erciş ilçesinin 26 km. kuzey-batısında yer alır. Kavaktepesi’nin eteğindeki (1900 m.) köyün etrafı yüksek dağlarla -Muratbaşı (3510), Aladağlar (3351) ve Tendürek (3680)- çevrilidir. Köyün kuzeyinde Erzurum-Kars platosu geçer, aşağısında Altundere (eski adı Zeylan) deresi akar. Ulupamir’de karasal iklim hâkimdir: kışlar sert ve yoğun kar yağışlı, yazlar ise sıcaktır.²³ Ulupamir köyünün nüfusu 1576 olarak gösterilmiştir (31.05.2021).²⁴

2. Bölüm: Doğumla İlgili Gelenek-Görenekler ve Çocukluk Dönemindeki Geçiş Törenleri

Beşiktegi balanın bek bolorun kim bilet.

Karındaki balanın han bolorun kim bilet.

Beşikteki çocuğun bey olacağını kim bilir
Karındaki çocuğun han olacağını kim bilir.
(Kırgız atasözü)

Balaluu üy-bazar, balasıx üy-mazar. Doğum, ailede soyun sürmesini sağlaması ve sevinç kaynağı olması açısından son derece önemli bir olaydır. Bu bölümde, göç öncesi Pamir’de ve göç sonrası Türkiye’de olmak üzere Kırgızların doğumla ilgili uygulamaları ve çocukluk dönemi geçiş törenleri anlatılacaktır.

2.1. Göç Öncesi Pamir Kırgızlarında Doğum ve Çocuk:

Çocuksuzluk: Kırgız toplumunda çocuk doğurmak, ailede kadının konumunu yükseltirken, çocuksuzluk aile saadetini bozabilir. Evli erkek, çocuk sahibi olamayan hanımının rızasıyla kuma (*tokool*) alabilir. Evli kadın, kısır (*kun bay*) olduğu anlaşılan kocasını boşayabilir.²⁵

Çocuksuzluğa Çare Arama: Kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre kısırlığın kaynağı, genelde, kadında aranır. Çocuksuzluğa çare arayan kadın, bölgede hekim bulunmadığı için halk tababetine

²² Ahmet Bilgili, “Bir Dış İskân Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi,-Ulupamir Örneği”, **Bilik Dergisi**, 2/Yaz 96, s. 247-254.

²³ Özdemir Tuncay,“Türkistan’dan Anadolu’ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskân Örneği: Ulupamir”,**Türk Coğrafya Dergisi**, S. 32, İstanbul-1997, s. 161-183.

²⁴ <https://www.nufusune.com/159123-van-ercis-ulupamir-mahallesi-nufusu> .Türkiye genelinde Van Kırgızlarının nüfusu tam olarak bilinmemektedir, çeşitli kaynaklarda 3000 ila 6000 arasında rakamlar gösterilmektedir.

²⁵ Rémy Dor, **Oogan Pamirindeki Kırgızlar**, Çev. ve Ed. P. Kazıbayev, Bışkek, Kırgızistan Yayınları, 1993, s. 44.

başvurur. Mesela, kısır kadın, koyunun eritilen içyağını karnına sürer, üzerine yün koyarak sarar. Veya, yeni kesilen koyundan çıkartılan sıcak karnı bezle örtterek üzerinde iki saat oturur. Koyun karnının sıcaklığını kadın bedenine geçmeli ve terletmelidir. Kısırlık vücuttaki “soğuk” veya “sıcak”tan kaynaklanır. Bunu tespit etmek için gece çiğ yumurta kırılır, sıvısı siyah bir yün üstüne dökülür ve kısır kadının alt karnına sarılır. Sabah yün yumurtanın beyazını çektiyse, hastalığın sebebi “sıcak”tır, sarısını çektiyse “soğuk”tur. Böylece, kadının “sıcak”tan veya “soğuk”tan gebe kalamadığı belli olur. (İrisbübü Şanlı, 16.12.2010).

Hamile kalan kadınlar, âdaba göre bir müddet aile büyüklerinin karşısına çıkmazlar.

Doğum: Doğum, yaşam alanı olan keçe çadırda (*boz iy*) gerçekleşir. Doğum yaklaştığında erkekler çadırdan uzaklaşırlar. Çadırın ortasına bir tarafı çift uçlu, diğer tarafı tek uçlu bir direk (*bakan*) saplanır. Gebe, ebenin yardımıyla ayakta direğe tutunarak doğum yapar. Doğan bebek, kız ise çadırın tavan deliğinden (*tündük*) direğin ikili ucu, erkek ise tekli ucu çıkarılarak cinsiyeti çevredekilere duyurulur. Eğer lohusa bayılırsa ayıltmak için keskin ter kokulu erkek şapkası (*tebetey*) koklatılır. Lohusaya alkarısını (*albarsti*) musallat olursa kovmak için dışarıda tüfikle havaya ateş edilir ve köpek havlatılır. (Abdülhalim Vatan, 07.07.2014).

Doğum haberi, önce babaya, sonra obaya, akabinde ulakla (*çabarman*) uzaktaki akrabalara müjdelendir. Müjde istemek (*süyünçü suroo*) âdettir ve baba, hayırlı haber getirene küçükbaş veya büyükbaş hayvan verir. “Büyük Pamir’deki Calil obasında babanın, bebeği kırk gün sonra görebileceğini anlattılar. Nedeni, doğum yapan kadının kırk gün sonra tam olarak temizlenmesi düşüncesidir. Diğer Kırgızlar ise bebeği doğumdan birkaç saat sonra yıkayıp babasına getirirler”.²⁶

Baba olan kişi, âdaba göre bir müddet aile büyüklerinin karşısına çıkmaz. Ayrıca, anne ve baba büyüklerin yanında çocuklarını sevemezler.

Centek Toy: Bebek doğan aile, halktan dua almak için ziyafet (*centek toy*) verir. Koyun kesilir, büyük kazanlarda et pişirilir, pilav yapılır, sütlü çay (*ak çay*) ile *boorsok* (yağda kızartılmış mayalı hamur parçaları) hazırlanır, şekerden saç (*çaçili*) saçılır. Kadın ve erkek misafirler ayrı sofralarda ağırlanırlar.

Beşik Toy: Bebeğin göbek bağı düştükten sonra beşiğe beleme merasimi (*beşik toy*) yapılır. Koyun kesilir ve halka yemek verilir. Anne tarafından akrabalar beşik getirirler. Yaşlı kadınlar beşiği tütsülerler. Bebeği beşiğe ilk defa babaanne, anneanne veya onlar yoksa yaşça büyük hala, teyze beler.

Ad Verme: Doğumdan 10-15 gün sonra çocuğa dedesi, babası, amcası veya imam tarafından isim verilir. Ad koymadan önce bebeğin kulağına “Allahü ekber” zikredilir.²⁷ Pamir Kırgızları arasında Kırgızca, Arapça ve Farsça adlar yaygındır.

Eğer bir ailede daha önce çocuklar öldüyse, o haneye kötü ruhların musallat olduğuna inanılır. Onlardan korumak için bebeğe kötü bir lakap takılır veya bir akrabaya evlat olarak verilir.

Çocuğun İlk Saçının Alınması: Çocuk doğduktan 40 gün sonra ilk saç aksakallar tarafından usturaıyla alınır. Onların her biri bebeğe koyun veya keçi armağan eder (*mal ençilöö*). Koyun kesilir, halka ziyafet verilir.

Nezr/ Adak: Çocuk hastalanırsa, iyileşmesi için ailesi bir adak adar. Koyun kesilir, obadakilere yemek verilir ve duaları alınır.

²⁶ Dor, a.g.e., s. 45.

²⁷ Dor, a.g.e., s. 45.

Çocuğun İlk Dişinin Çıkması: Çocuğun ilk dişi çıktığında *mişyək* töreni yapılır. Obadaki çocuklar çağırılır, dişi yeni çıkan çocuğun çevresine oturtulur, dişi yeni çıkan çocuğun başı bezle örtülür ve “Dişleri buğday gibi çıksın” sözleriyle başından aşağı kavrulmuş buğday dökülür, diğer çocuklar buğdayı toplayıp yerler. Çocuklara yemek verilir.

Çocuğun İlk Adımı: İlk adımlarını atan çocuk için köstek kesme (*but tuşoo*) toyu yapılır. Çocuğun ayakları yün ipe bağlanır. Obada çocuklar arasında düzenlenen koşu yarışında ilk gelen, bu ipi keser ve “Çocuğumuz senin gibi hızlı olsun” duasıyla toy sahiplerinden hediye alır.

Doğum Günü Kutlaması Niteliğinde Bir Tören: Bazı aileler 3-4 yaşındaki çocuğu, (yaklaşık olarak) doğum gününde göbek bağının kesildiği yere götürüp toprakta yuvarlatırlar. Bunun amacı, çocuğun Ana Yurdu ile bağ kurmasıdır. Doğum günü kutlamasını andıran bu merasimde koyun kesilir ve obaya yemek verilir. (Abdülhalim Vatan, 07.07.2014).

Sünnet: Erkek çocuk 3 ila 7 yaş arasında yazın sünnet edilir (*sünnötkö oturguzuu*). Koyun kesilir, toy yapılır. Sünneti usta gerçekleştirir. Sünnet düğününe gelenler, çocuğa “*Musulman bolgonuñ maarek bolsun! Moldo bolgonuñ maarek bolsun!*” Müslüman olman mübarek olsun! Molla olman mübarek olsun!” sözleriyle para (*pu*), kumaş (*sooda*), kaftan (*çapan*), pantolon (*sım*), yakın akrabaları ise hayvan (*mal ençi*) hediye ederler. Ameliyat yerine küçükbaş hayvanın karın yağını (*çarbi*) çiğneyip koyarlar ve orası yaklaşık bir ayda iyileşir. (Abdülhalim Vatan, 07.07.2014).

Sünnet, erkek için çocukluğa vedadır. Sünnet edilen çocuk, sorumluluk almaya başlar: yazın hayvan güder, tezek toplar, annesi inek, keçi, koyun sağarken yardım eder; kışın ise molladan din dersleri alır. Erkek, aile reisi olarak yetiştirilir.²⁸

Saç Örne: 6 -7 yaşına gelen kızın saçları kırk örgü örülür (*kırk çaç*), örgüler değerli taş ve gümüş bezekle süslenir, üzerine kırmızı başörtü takılır. Koyun kesilir, halka ziyafet verilir.

Saç örme töreniyle kız için çocukluk dönemi kapanır. Artık o, annesinin sağ koludur: ocak temizler, pınardan su taşır, bulaşık yıkar, yemek yapar, küçük kardeşlerine bakar, dikme-dokuma-işleme gibi bir kızın bilmesi gereken becerileri öğrenmeye başlar. Kız “*Kızga kırk üydö kızıu bar/ Kıza kırk evde kısıtlama var*” anlayışıyla büyütülür. (İrisbübü Şanlı, 16.12.2010).

Ergenliğin ilk belirtileri ile genç kızlar ve erkekler, toplumun etkin üyeleri olurlar.

2.2. Pakistan’a Göç Sırasında Doğum ve Çocuk:

Kırgızların Pakistan’da mültecilik yıllarındaki doğum vakaları, buldukları bölgelerdeki sağlık görevlileri yardımıyla gerçekleşmiştir. “Pakistan’da kadınlar sağlık ocaklarında doğum yapardı. Yaşadığı çadırda doğuranlar için parayla kadın doktor çağırırdık” (Kuttubübü Ersöz, 14.06.2015).

Doğumla ilgili gelenek-görenekler ve çocukluk dönemindeki geçiş törenleri şartların elverdiği kadarıyla yerine getirilmiştir. Mesela, *centek toy*, *beşik toy*, *sünnöt toy*, saç kesme, saç örme gibi merasimler koyun keserek değil kasaptan et satın alarak kutlanmıştır, ziyafet verenlere ise küçükbaş veya büyükbaş hayvan değil para, kumaş vs. hediye edilmiştir. “Gurbette çocuklar büyürken elimizden geldiği kadar merasimler yapmaya çalışırdık. Erkek çocukları aramızdan Asan usta sünnet ederdi. Kız çocukların saçlarını kırk örgü örerdik.” (Kuttubübü Ersöz, 14.06.2015).

²⁸ Dor, a.g.e., s. 47.

2.3. Van Kırgızlarında Doğum ve Çocuk:

Van Kırgızlarında doğum ve çocuğun büyüme aşamalarıyla ilgili törenler arasında Pamir'den getirilen ve az-çok değişime uğrayan uygulamalar ile Türkiye'de edinilen yeni âdetler görülür.

Çocuksuzluk: Kaynak kişiler, çocuksuzluk nedeniyle boşanmak veya kuma almak gibi durumların yaşanmadığını belirtmişlerdir.

Çocuksuzluğa Çare Arama: Ulupamir'de çocuk sahibi olamayan çiftler doktorlar yanı sıra köydeki tabiplere de başvururlar. Halk arasında eli şifalı olarak bilinen yaşlı kişiler geleneksel yöntemlerle yardımcı olmaya çalışırlar. Ayrıca, eskiden beri çocuk ölümünü önlemeye yönelik inanışlar da var. Mesela, “Bir ailede daha önce çocuklar öldüyse, yeni doğan bebeği yedi günlüğüne başka bir kadına verirler. Yedi günden sonra bir kovaya tezek, öbür kovaya çocuğu koyarak tartarlar. Tezek dolu kovayı o kadına uzatarak “Bu çocuğu bu tezeğe satın alıyoruz” derler”. İrisbübü Şanlı (16.12.2010).

Doğum: Ulupamirli kadınlar, genelde, Erciş Devlet Hastanesinde doğum yaparlar. Lohusa ve bebek hastaneden arabayla eve getirilir ve şoför, babaanneden görümlük (*köründük*) parası aldıktan sonra arabanın kapısını açar. “Kaynanam görümlük olarak şoföre bir tavuk verdi. Arabaya saçı²⁹ saçtı. Sonra beni indirdiler” (Asil Varol, 28.08.2012). Baba, bebeği görmek için hanımına görümlük verir.

Centek Toy: Aile, bebeğin doğumunu kutlamak için koyun keserek, zengin sofraya hazırlayarak halka *centek toy* verir. Toyda bebeğin ağzına *sarı may* (tereyağı) sürülür (*oozantuu*).

Beşik Toy: Bebeği beşiğe beleme merasimi için koyun kesilir, halka ziyafet verilir. Anne tarafından akrabalar beşik getirirler. Beşiğe beleme ritüelinde “Çocuk ağırbaşlı büyüsün” diye önce beşiğin içine ağır bir nesne koyulur. Sonra, belenecek olan kız çocuk ise “Bahtın açık olsun. *Baybiçe*³⁰ ol!” , erkek çocuk ise “Zengin ol. Hudâ Teâlâ hidayet yoluna koysun, salih Müslüman ol. Kötülük yoluna girme, iyilik yolunda ilerle. Hudâ Teâlâ alnına kötü yol yazmasın!” dualarıyla beşiğe belendir. Beşiğe beleme esnasında “Çocuk sakın mizaçlı büyüsün!” inancıyla hiç kimse yerinden kalkmaz ve konuşmaz. Beşiğin üzeri örtülür ve ninni (*aldehy*) eşliğinde sallanır (Asil Varol, 28.08.2012):

<i>Aldey, balam, aldey!</i>	Aldey, yavrum, aldey!
<i>Ak beşikke cat, bala</i>	Ak beşiğe yat, yavru
<i>Çakmağın çak, bala</i>	Çakmağın çak, yavru
<i>Balamdın atı Baatırhan</i>	Yavrumun adı Baatırhan
<i>Alsa koldu taldırgan</i>	Alsa kolu yoran
<i>Süysö meer kandırgan.</i>	Sevse gönül doyuran.

Ad Verme: Doğduktan 4-5 gün sonra bebeğin sağ kulağına ezan, sol kulağına tekbir okunur ve isim verilir. Ad, dinî veya siyasî görüş, bir niyet veya dilek doğrultusunda seçilir. Kırgızca, Arapça, Farsça adlar yanı sıra Türkiye'de Kırgızlar arasında Türkçe isimler de yaygınlaşmıştır. Mesela, 1982'den sonra doğan erkekler arasında Alparslan, Atilla, Ertuğrul gibi adlar vardır.

²⁹ Türk mitolojisinde çok önemli bir yere sahip olan kurban, kanlı ve kansız olmak üzere iki biçimde görülür. Evrensel bir ibadet olan kurban, mitolojik devirde oluşan “Bir kurban verilerek ona can bahşedilmediği hiçbir şey süremez” mantığına dayanır. Kansız kurbanın bir türü saçdır. “Mahiyet itibarıyla saç, olağanüstü güçlere sahip olduğuna inanılan iye ve ruhlara sunulan ve onlar adına onların rızasını ve yardımını kazanmak için dağıtılan cansız nesnelere verilen bir isim, öz itibarıyla bir cins kurbandır”. (Bkz. Selahaddin Bekki, “Türk Mitolojisinde Kurban”, **Akademik Araştırmalar** 3, 1996, s. 13.

³⁰ Baybiçe: saygın kadın.

Çocuğun İlk Saçının Alınması: Kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre, günümüzde Van Kırgızları arasında 40 günlük bebeğin ilk saçını alma törenini yapanlar azdır.

Nezr/ Adak: Van Kırgızları arasında hastalanan çocuğu hastaneye götürmenin yanı sıra iyileşmesi için adak adama âdeti hâlâ vardır. Bunun için aile tavuk veya koyun kesilir, halka ziyafet verilir ve duası alınır.

Çocuğun İlk Dişinin Çıkması: Kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre, çocuğun ilk dişi çıktığında *mişek* merasimini yapan aileler olmakla birlikte bu törenin yaygın olarak yapıldığı söylenemez.

Çocuğun İlk Adımı: Çocuk ilk adımlarını atmaya başladığında annesi “*Baskanıya çaçili kaldım!*” (“Yürümene saçı saçtım!”) sözleriyle dışarıda çocuklara şekerlerden saçı saçar.

Doğum Günü: Ulupamir’de ilkokul öğrencisi, okula yaş pasta ve meşrubat getirerek öğretmeni ve sınıf arkadaşlarıyla birlikte doğum gününü kutlar.

Sünnet: Ulupamir’de erkek çocuklar Erciş Devlet Hastanesinde sünnet ettirilir. Evde sünnet odası süslenir. Koyun kesilir ve *sünnöt toy* verilir. Gelenler çocuğa hediyeler getirirler. Göçmen Kırgızlar arasında sünnet edilen çocuğa altın takma âdeti Türkiye’de edinilmiştir.

Saç Örne: Kaynak kişilerin verdiği bilgiye göre, 6-7 yaşındaki kızların saçlarını kırk örgü olarak örme merasimi nadir yapılır.

Karşılaştırma

Afganistan’ın Pamir bölgesinden 1982’de Türkiye’ye göç eden Kırgızların doğumla ilgili gelenek-göreneklerinde ve çocukluk dönemindeki geçiş törenlerinde tespit edilen değişimlerin bazıları şunlardır:

- Göç öncesinde Pamir’de kısırlığı gidermek için şifacılara (*emçi-domçı*) başvurulurken, günümüzde Ulupamir’de doktora gitmek tercih edilir.
- Doğum, Pamir’de çadırda ebe tarafından gerçekleştirilirken, günümüzde Ulupamir’de Erciş hastanesinde geçer.
- Pamir’de doğum haberi, uzaktaki akrabalara ulak (*çabarman*) aracılığıyla duyurulmuştur, bugün Ulupamir’de ise cep telefonuyla müjdelendir.
- Pamir’de çocuğa Kırgızca, Farsça, Arapça adlar verilmiştir, Van Kırgızları arasında ise bunların yanısıra Türkçe isimler de yaygındır.
- Pamir’de çocuk sahibi olan kadın ve erkek, günlerce aile büyüklerinin karşısına çıkmaz ve çocuklarını büyüklerin yanında sevmezken Van Kırgızları arasında bu anlayışın ortadan kalktığı söylenebilir.
- Pamir’de bebek bir yaşına kadar beşiğe belenirken, bugün Van Kırgızlarında beşik, sadece *beşik toy*’da kültürel bir simge olarak kullanılır.
- Pamir’de yeni doğan bebeği kırk gün dışarıdan kimseye göstermeme durumu günümüzde Van Kırgızları için söz konusu değildir.
- Pamir’de kız çocukların saçlarını kırk örgü olarak örme âdeti günümüzde Van Kırgızları arasında nadir yapılır.

- Pamir’de çocuğun doğum günü kutlanmazken Ulupamir’de (okulda) yaş pastayla küçük bir kutlama düzenlenir.
- Pamir’de erkek çocuk “usta” tarafından, Ulupamir’de ise doktor tarafından sünnet edilir.
- Sünnet edilen çocuğa Pamir’de akrabaları tarafından hayvan hediye edilirken Van Kırgızlarında altın takılır.

Sonuç ve Değerlendirme

Van Kırgızları, Afganistan’ın Pamir bölgesinden 1978’te 1300 kişilik grupla önce Pakistan’a, sonra 1982’de 1138 kişilik bir kabileyle Türkiye’ye göç eden ve Van iline yerleştirilen bir etnik gruptur. Göç, 1978’ten bu yana bu topluluğun sosyo-kültürel yapısında bir takım değişimlerin oluşmasına neden olmuştur. Türkiye’ye göçün Kırgızların doğumla ilgili gelenek-göreneklerine ve çocukluk dönemindeki geçiş törenlerine etkisi araştırılan bu çalışmada, uygulamaların bazılarının az veya çok değişerek devam ettiği, bazılarının yok olduğu, bazı yeni âdetlerin ortaya çıktığı ve bu değişimlerin kısmen göç sonucu, kısmen çağ gereği olduğu görülmüştür. Tespit edilen değişimlerin, şekil olarak, Kırgız kimliğini olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olmadığı görüşündeyiz. Ancak içerik olarak, ister doğumla ilgili gelenek-görenekler ve çocukluk geçiş törenleri olsun, ister hayatın herhangi bir alanı olsun, kültürün maddi olmayan taşıyıcısı olarak Kırgız dilinin kullanım alanı oldukça daralmıştır. Bu topluluk içinde çocuklar, bebekliğinden itibaren çift dilli ortamda yetişmektedirler: bir taraftan, aile ve akraba ortamında günlük konuşmalarla sınırlı kalan Kırgızca ve diğer taraftan, çizgi filmlerinden ve çocuk kitaplarından başlayarak dünyayı tanıma dili olarak Türkçe. Bu durumun Kırgız sosyo-kültürel kimliğine etkisi ayrı bir araştırma konusudur, çünkü dil, kimliği oluşturan temel unsurlardan biridir. Bir topluluk ancak dilini kaybederse kimliğini kaybetmiş olur.

Diğer taraftan, Van Kırgızları, kültürel kimliklerini korumak için yıllardır çeşitli faaliyetler yapmaktadırlar. Mesela:

- Salgından önce her yıl Ulupamir Kırgız Kültür Şöleni düzenlenmiştir.
- Ulupamir Gökbörü Spor Kulübü ve Derneği, Kırgız gençlerinden ülke çapında güçlü bir gökbörü takımı hazırlamak için kurulmuştur. Gökbörü (oğlak kapmaca), milattan önceki devirlerden beri Orta Asya Türk kültürünün temel unsurlarından biridir. Günümüzde Moğolistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Afganistan’da oynanır. 2014’ten beri düzenlenen Dünya Göçebe Oyunlarında Kırgızistan milli takımının bu atlı spor türünde öne çıkması, Kırgızların kendilerini bu oyunla âdeta özdeşleştirmesine yol açmıştır.
- Topluluk olarak hem kendilerini tanıtmak, hem Türkiye’nin çeşitli şehirlerinde yaşayan Kırgızları bir arada tutmak amacıyla “Kırgız Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği”, “Pamir Kültür, Eğitim ve Dayanışma Derneği”, “Ulupamir Güvenlik Korucuları Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği” (Ulupamir’de köy koruculuğu yapan Kırgızlar, yıllardır hem ülkenin hem köylerinin güvenliğini sağlamaktadırlar) ve başka dernekler kurulmuştur. Sosyal medyada “Ulupamir”, “Ulupamir Kırgız Köyü” gibi gruplar oluşturulmuştur.
- Ulupamirli üniversite mezunları gençler tarafından sosyal medyada kurulan “Gençkeneş” (Genç kurul) platformunda Van Kırgızlarıyla ilgili araştırma yapan, kitap yazan yerli ve yabancı akademisyenler ve gazetecilerle uzaktan çevrimiçi toplantılar düzenlenmekte, gençlere bilgi aktarılmaktadır.

- Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi başta olmak üzere Kırgızistan üniversitelerine öğrenciler göndermektedirler.

- Kırgızistanlılarla aileler kurulmaktadır, akraba ziyareti yapılmaktadır.

Bu faaliyetler, toplumsal hafızayı canlı tutmak için son derece önemlidir. Ancak, toplumsal hafızanın bir katmanı olan kültürel belleğin en önemli unsurunun dil olduğunu akılda tutmakta yarar var. Çalışmanın başında belirtildiği gibi, Van Kırgızları, Orta Asya ile Anadolu, Kırgızistan ile Türkiye arasında bir köprüdür; Kırgız ve Türk kültürlerinin özgün bir harmanıdır. Bu özgün kimliği korumak ve geliştirmek, o kimliği taşıyanlar tarafından kültürler ve kültürlerin taşıyıcısı olan diller arasında denge sağlamak, ana dillerini korumak ve geliştirmekten geçer.

Teşekkür

Araştırma sırasında görüştüğüm Van Kırgızlarına; özellikle, beni ailesinden biri kabul edip ilgilenen Ulupamir köyü eski muhtarı Kasımbek Varol ve hanımı Asil Varol'a; bilimsel çalışmalarında bana yol gösteren, şahsiyetiyle bana her zaman ilham veren ve teşvik eden sevgili Hocam Prof. Dr. Şeyma Güngör'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Seyyar, Ali **İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü)**, İstanbul, Değişim Yayınları, 2007.
- Tural, Bayas - Camankulova, Ayımkan Assman, Jan **Rahmankul Han ve Dönemi**, Çev. Ayşe Nur Kırgız, İstanbul, Türk Dünyası Belediyeler Birliği, 2014.
- Tursunov, E. Bilgin, Nuri Akkayan, Taylan Dor, Rémy **Kültürel Bellek. Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Tursunov, E. Bilgin, Nuri Akkayan, Taylan Dor, Rémy **Acal Aytıp Kelbeyt**, Bişkek, Biyiktik, 2004.
- Tursunov, E. Bilgin, Nuri Akkayan, Taylan Dor, Rémy **Kimlik İnşası**, Aşına Kitaplar, Ankara, 2007.
- Tursunov, E. Bilgin, Nuri Akkayan, Taylan Dor, Rémy **Göç ve Değişme**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979.
- Tursunov, E. Bilgin, Nuri Akkayan, Taylan Dor, Rémy **Oogan Pamirindeki Kırgızdar**, Çev. ve Ed. P. Kazıbayev, Bişkek, Kırgızistan Yayınları, 1993.
- Tursunov, E. Bilgin, Nuri Akkayan, Taylan Dor, Rémy **Folklor Üzerine Yazılar**, Bişkek, 2009.
- Ansiklopediler, sözlükler**
- Büyük Larousse**, C. 18, Gelişim Yayınları, İstanbul, t.y.
- Temel Türkçe Sözlük/ Kâmus-ı Türkî'nin Sâdeleştirilmiş ve Genişletilmiş Basımı**, Ed. Prof. Dr. Mertol Tulum, C. II, İstanbul, Tercüman Genel Kültür Yayınları, 1991.

Tezler

- Pekaçar, Çetin "Pamir (Afganistan) Kırgız Türkleri Ağzı", yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 1995.

Makaleler

- Çakır, Sabri "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", Sosyal Bilimler Dergisi, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Aralık 2011, Sayı:24, s. 132.
- Dor, Rémy "Türkiye Kırgızları", Çev., Levent Yılmaz, Tarih ve Toplum, C. IX, S. 54, Haziran 1988, İstanbul, s. 20.
- Turdubaev, T. Bilgili, Ahmet "Vojd Zaoblaçnih Koçeviy", Veçerniy Bişkek, 19.05.1998.
- Turdubaev, T. Bilgili, Ahmet "Bir Dış İskân Uygulamasının Sosyolojik Çözümlemesi,-Ulupamir Örneği", Bilik Dergisi, 2/Yaz 96, s. 247-254.
- Tuncay, Özdemir "Türkistan'dan Anadolu'ya Bir Göç ve Tarımsal Üretim Amaçlı İskân Örneği: Ulupamir", Türk Coğrafya Dergisi, S. 32, İstanbul-1997, s. 161-183.
- Bekki, Selahaddin "Türk Mitolojisinde Kurban", Akademik Araştırmalar 3, 1996, s. 13.

E-kaynaklar

- Demirkan, Burçak "Göç ve Göç Psikolojisi", http://www.tavsiyediyorum.com/makale_7838.htm

<https://www.nufusune.com/159123-van-ercis-ulupamir-mahallesi-nufusu>

Kaynak kişiler

Abdulhalim Vatan, Abdulhalim Galip, Asil Varol, İrisbübü Şanlı, Kuttubübü Ersöz.